

Eclipsele istoriei și indestructibilitatea moralei elementare: Matei Gall

De Vasile Morar

Sunt pe lumea aceasta oameni, inevitabil, rari, care, prin viața și opera lor depun mărturie pentru câteva teme grave ale condiției umane pe care mintea responsabilă le identifică sub forma unor interogații: cum este posibil ca, în istorie, unele ființe umane să distrugă alte ființe omenești considerate „vinovate” doar pentru că sunt diferite, ca rasă, limbă, religie, cultură, obiceiuri? Mai exact, cum a fost posibil Holocaustul nazist împotriva poporului evreu în plin secol XX? Sau, cum a fost posibil Gulagul stalinist și represiunea în țări care „construiau socialismul” și „înaintau spre comunism”, – „o societate a dreptății sociale integrale”? De asemenea, șirul întrebărilor poate continua astfel: cum ne raportăm la cei care în anii '30-'40 antifasciști fiind au aderat din convingere la comunism? Evident că, între timp s-au conturat extrem de multe răspunsuri, atât în registru filosofico-politic cât și cel memorialistic sau literar. Nu avem aici spațiul necesar, nici măcar pentru a-i enumera pe cei mai importanți reprezentanți. Ei sunt bine cunoscuți de cei interesați să găsească răspunsuri veritabile la această cascadă de interogații cutremurătoare.

Matei Gall este, indubitabil, un asemenea om rar, care, într-o viață de om a trăit și represiunea anti-comunistă între anii '38-'44 și climatul de suspiciune și teroare psihologică din anii ulterioari când, așa cum descrie în volumul memorialistic – *Eclipsa* (ed. Du Style, 1997) a trebuit să se disculpe în chip repetat pentru că a făcut parte – alături de numai alți trei tovarăși de detenție, la Râbnița în Transilvania – din miraculoșii supraviețuitori ai unui asasinat colectiv. Matei Gall a înțeles, în timp, că prin opțiunile și prin faptele sale s-a aflat în postura de participant involuntar „privilegiat” să înțeleagă atât resorturile iraționale ale istoriei, cât și sensul tragic și catastrofic al acesteia. El a fost un militant antifascist care și-a riscat viața. A avut convingeri puternice referitoare la necesara egalitate între oameni în societate. A crezut în valoarea vieții și a libertății și era revoltat de existența inegalităților și nedreptăților de tot felul. În anii tinereții a crezut că aceste idealuri nobile pot fi substanțiate prin și într-o „societate democratică populară”, „socialistă”.

Spirit lucid și responsabil, în fapt, un democrat și umanist raționalist convins, Matei Gall a înțeles nu numai *Die List der Vernunft* – viclenia rațiunii (a istoriei), ci și *datoria de mărturisire* pentru ca, pe cât cu putință, tot ceea ce a fost rău, monstruos, abominabil, ipocrit, duplicitar în istoria recentă să nu se mai repete. A scris (1956) în această speranță volumul

Masacrul dedicat Râbnitei (tradus în germană, maghiară, ucraineană), iar în anul 1988 i-a apărut în revista maghiară *Mozgo Világ – Lumea în mișcare* (nr. 7/1989), un amplu interviu despre experiența sa ca deținut antifascist la închisoarea din Caransebeș. De asemenea, în romanul documentar, *Tainica măreție a speranței* (tr. din maghiară, Veronica Bârlădeanu și Alexandru Sârbu), Ed. Hasefer, București, 2007, Matei Gall scoate la lumină un fapt istoric, prea puțin cunoscut: participarea Brigăzii Evreiești în al II-lea Război Mondial la înfrângerea trupelor hitleriste în Italia. Autorul ia, ca o datorie morală sarcina de a revedea evenimentele la care a participat un erou al Războiului de Independență al Statului Israel – Alfred Pollak – prietenul său din tinerețe, născut la Mediaș în 8 decembrie 1919 și mort pe frontul din Galileea în 10 iulie 1948.

În volumul *Vrăbiile** aceste teme reapar, dar este prezent, – mai ales după cotitura – ruptura din '89 (pe care Matei Gall o califică prin două elemente, „restaurarea capitalismului” și „dispariția perfectă” [cea a] „partidului comunist”) – interesul său pentru Deva natală și interesul pentru conviețuirea, timp de secole, în acest spațiu a românilor cu sașii, ungurii și evreii.

De ce viața și opera lui Matei Gall sunt importante? În primul rând pentru că în ambele se depune mărturie zguduitoare pentru o situație limită a condiției umane, *Shoah-ul*, *Holocaustul*. Dar, nu numai atât; el explicit, încearcă, cum singur spune în *Eclipsa*, să depună „mărturie sinceră” și despre ce a fost visul comunist și cum s-a degradat și pervertit acesta. Cu trecerea timpului asemenea oameni au devenit atât de rari încât nu se poate să nu te întrebi: ce se va întâmpla când toate judecățile despre *Catastrofă* se vor întemeia doar pe documente inerte și nu pe *monumente omenești* vii, impregnate de memorie.

Ce se petrece cu adevărul istoric dacă nu se acceptă că-n timpuri catastrofice unii oameni, nu mulți, s-au dedicat unor forme de crez politic moral întemeiate, total opuse celor profesate cinic și criminal de naziști? Unii dintre aceștia, precum tânărul și maturul Matei Gall, au avut parte să înțeleagă trăind și pătimind atât faptele generic anumite Shoah cât și cele atât de palid desemnate de simpla expresie „crimele stalinismului”; el, nu și-a dorit, cu tot dinadinsul, totodată, nici să-l înțeleagă pe Elie Wiesel cel din *Night* și nici pe Arthur Koesther cel din *Darkness et Noon* și, cu toate acestea, în propria-i viață a ajuns să știe, ca puțini alții, în detaliile lor monstruoase cele două paradigme ale terorii, experimentate, fără preaviz, în cel mai sângeros secol din istoria umanității.

Din proprie experiență pot afirma că, *întâlnirea* cu supraviețuitorii dezvăluie adevărul *dintr-o dată* în modul cel mai natural cu putință, pentru că, prezența *celuilalt*, element definitoriu pentru moralitatea primă, – în componenta sa intuitivă, aflată dincolo de dubiul și de suspiciunea inteligenței disolutive – face inutile alte precizări, alte explicații, alte amănunte. De altfel, așa s-au și petrecut lucrurile atunci când Matei Gall, le-a vorbit studenților și numeroasei asistente în primăvara lui 2008, în Amfiteatrul „Mircea Florian” la Facultatea de Filosofie. Astfel adevăruri crude, îngrozitoare au trecut pragul percepției intelectuale și-au atins nivelul comprehensiunii etice. În câteva momente s-a produs înțelegerea deplină a unor adevăruri fundamentale pe care teoria etică le-a statuat, ca fiind definitorii omului ca ființă morală: raționalitatea conduitei și obligativitatea încercării de a universaliza maxima voinței pentru a fi sigur de caracterul moral al faptei tale. Evident că, toți studenții prezenți știau aceste propoziții, într-un fel curente pentru etica deontologică, dar au avut acces și la un alt adevăr, la fel de important, cel venit din iudaismul și creștinismul original, anume că morala presupune iubire a celuilalt, iubire necondiționată a aproapelui. Sau, mai exact, în termenii lui Emmanuel Levinas, care a știut ce a însemnat Shoah-ul: eticul dispare, este distrus de la început dacă eu *nu simt* că prezența „chipului celuilalt mă obligă, prin putere imperativă, să-l iubesc”. Sau, mai adâncit: că în cuprinsul moralei elementare, „omul trebuie doar să-l iubească pe celălalt fără a aștepta reciprocitatea”. În fine, că „prezența față în față” este, mai întâi de toate, de *natură etică* și că binele îmi vine de la chipul celuilalt, „care, prin simpla sa prezență, îmi interzice să fiu indiferent în ceea ce îl privește și să nu mă mai interesez de mine însămi, fiind nu numai cu el, ci și pentru el”. (Levinas) Or, experiențele de viață aduse în prim plan de Matei Gall au revelat date semnificative despre fragilitatea și precaritatea impunerii moralei elementare atunci când evenimentele istorice scapă de sub controlul rațiunii și ajung să fie dictate de pasiuni distructive, devenite aproape de neoprit, în momentul în care-și asociază forța științei și puterea statului, identificat, la rândul său, cu un personaj malefic. Aidoma lui Elie Wiesel, Matei Gall este preocupat atât de „noaptea” în care răul este atotputernic, dar și de „eclipsa” din care a scăpat miraculos; apropiat de Primo Levi sesizează formele de insinuare a indiferenței și totalei nepăsări față de cei ajunși dincolo de gratii și decăzuți prin decret ticălos din umanitate; precum Tzvetan Todorov intuiește „fragilitatea binelui” când cei ce l-ar putea face și apăra sunt ei înșiși obligați să se gândească doar la propria supraviețuire; ca și Hannah Arendt a înțeles cum a ajuns răul să fie banalizat pentru că, amândoi au fost atenți, atunci și după aceea la cele două chipuri ale răului totalitar; în fine, dar deloc la sfârșit, mărturia sa alături de cea a lui Oliver Lustig sau Liviu Beriș,

întregește tabloul supraviețuirii în componenta moral-destinată a acestuia pentru evreii din România, atât din Ardeal, cât și din Vechiul Regat.

Născut în 1920, Matei Gall trăiește întreaga perioadă interbelică, – atât de idealizată astăzi de partizanii dreptei politice și/sau culturale – ca evreu ungar, ca fiu al unei familii burgheze din Deva (numită târziu, în vremea evaluărilor înțelepțite „centrul vieții”) căruia nu-i lipsesc deloc mijloacele unei vieți decente obținute, pentru întreaga familie prin munca asiduă a tatălui. Datele exterioare nu par să indice destinul unui revoltat care pleacă de la propriile sale lipsuri de ordin material. Și totuși ajunge un proscris pentru că aderă la mișcarea comunistă. Atât în *Eclipsa* (1997), cât și-n *Vrăbiile* (2009) sau în volumul de convorbiri cu Tudor Petcu subintitulat *Mărturii despre lagărele morții* (2009) Matei Gall îl avertizează pe orice lector să nu uite contextul istoric – ascensiunea fascismului, a nazismului și a variantei autohtone, legionarismul – și, îndeosebi, să nu sufere de amnezie în ceea ce privește forțele care s-au opus, *atunci*, terorii brune sau verzi. Funcționează, în ceea ce-l privește *datoria de onestitate* față de adevărul istoric. Nu vrea să rescrie faptele în virtutea evoluției ulterioare a evenimentelor. Vrea, și reușește într-un tot să depună „mărturie și mărturisire” pentru ideea de om care a aderat din convingere puternică și sinceră la un ideal moral și politic.

Tocmai de aceea, reîntors după '90, în real-simbolicul „centru al vieții” sale, scrise *Eclipsa*, tot timpul cu gândul la virtutea morală a onestității, și, prin urmare, scrutează totul sub semnul „*mărturisirii sincere*”: „nu doresc altceva decât să povestesc, la perfectul compus și, uneori, la perfectul simplu, soarta mea și a unor oameni pe care i-am întâlnit în cursul vieții mele. Să povestesc despre multe lucruri simple, despre cum am trăit, dar și despre unele dintre pasiunile care au dat sens și gust vieții mele... să povestesc cum tânăr fiind, m-am pregătit să mor și cum, apoi m-am împăcat cu viața... Nu intenționez... să fac pe moralistul... Nu vreau să dau lecții nimănui, încerc doar, cu ajutorul amintirilor, să trag anumite învățăminte...” „Lucrurile simple” se dovedesc a fi pline de complicații, de pericole greu surmontabile. Este *ceva simplu* să fii închis „ca deținut politic periculos” la douăzeci de ani și să treci pe lângă moarte la douăzeci și patru? Este simplu să crezi în bunătatea omenească când vezi în jur – zi și noapte, săptămâni, luni și ani, ce parcă nu se mai sfârșesc – numai ură și pedepsire, numai înjosire și cruzime? Este simplu să accepți că vechii tovarăși de idealuri recurg la crimă pentru motive ignobile, aidoma vechilor opresari. Este simplu să suporti viermele suspiciunii de la oameni care n-au niciun resort moral pentru a-și învinge invidiile mărunte? Desigur că pentru Matei Gall „lucrurile simple” au însemnat formele elementare ale supraviețuirii care, prin

natura ei, nu poate fi niciodată, nici întru totul simplă, după cum nici evenimentele vieții, nu sunt întru totul pure. Și totuși, acest om a trecut experiențe cumplite, încrezător într-o cale salvatoare mai ales la Caransebeș, dar și în drumul spre Transnistria, la Vapniarca și Râbnița. N-a fost niciodată ceea ce se cheamă un apropiat al celor care erau deja priviți ca „viitorii aleși”, mai ales la Caransebeș, în grupul condamnaților comuniști; cinstea lui elementară, tradusă în autonomie a judecății și-n disprețul spontan față de slugarnice obediente l-a ferit de atari situații incompatibile cu ideea de revoltat politic onest. De altfel, oportunismul i-a repugnat mereu, iar angajamentul ideologia s-a structurat la vârsta adolescenței drept care l-a și expus mai mult riscurilor majore. Motivele angajării sunt cele *mari*: inegalitățile și sărăcia (mizeria în care a văzut că trăiesc mai ales țărani din Țara Moșilor) pe de o parte și discriminările rasiale, cele împotriva evreilor, pe de altă parte, care se înteteau pe zi ce trecea prin legislație antisemită aproape copiată după cea din Germania Führerului. În timpul în care în mod oficial se vorbea de „pericolul iudeo-bolșevic, Matei Gall era dublu vulnerabil în calitatea lui evreu, dar și de membru al unei celule clandestine comuniste. Primii care au fost îngrijorați, pe bună dreptate, pentru viața lui au fost părinții care însă, după cum mărturisește septuagenarul Matei Gall în *Odihmește-te-n pace, tată!* nu i-au reproșat în față drumul ales. Fiul *știe* că a ales calea grea și știe durerea nespusă a tatălui. Scăpat de execuție a ajuns să știe cât datorează impulsului moral elementar încapsulat în idealismul etic al celui care-l citea pe Cervantes cu al său Don Quijote în închisoare. De asemenea, știe, a avut norocul să cunoască cât de adânc sapențială este relația părinți-copii, îndeosebi cea dintre tată și fiu, în simbolistica ei paradigmatic exprimată de Imre Kertész, pus ca Motto, la *Scrisoarea* adresată tatălui: ... o teribilă ruptură s-a produs în *țesătura etică* (s.n.), care – fie-ne îngăduit s-o spunem – este pilonul istoriei sufletești a omului. În ce constă această ruptură? Tații au condamnat la moarte copiii. După care nimeni, niciodată, nu și-a mai revenit”. Respectul moral este integral mai ales că „numai în planurile noastre de viitor nu v-ați amestecat. Viitorul puteam să ni-l hotărâm singuri. Dezastrul vieții mele, al vieții noastre, a fost întemnițarea mea. *Dar nu mi-ați reproșat-o niciodată* (s.n.). E, însă, drept că nici n-ai fost curios să afli motivul hotărârii mele de a deveni comunist. Asta cu toate că voi trebuie să vă fi pus de multe ori această întrebare. Oare de câte ori v-ați simțit vinovați pentru opțiunea mea inoportună? Câte căințe nu veți fi îndurat la gândul că mi-ați dat o educație greșită? Sau că nu ați fost suficient de severi? Sau că, în fine, «comunismul» meu nu ar fi fost decât o formă de răzvrătire?”

Oricum, dacă „dezastrul vieții” lui Matei Gall a început, indubitabil cu opțiunea sa politică care l-a dus la închisoare și lagăre, atunci, acest dezastru ar fi putut fi total și definitiv

în noaptea de 18 spre 19 martie 1944, la Râbnița. Acele clipe sunt descrise, cum s-a arătat deja, în *Masacrul* (1956), apoi sunt reluate în *Eclipsa* și în volumul pomenit de convorbiri cu Tudor Petcu. Pentru ideile de *unitate a unei vieți*, pe de o parte, și, pe de altă parte, de *situație morală elementară*, acest episod destinal merită, credem să fie evocat mai pe larg. Unitatea de sens și substanță a vieții sale își găsește aici nucleul său indestructibil. Căci, dacă el murea atunci împreună cu ceilalți colegi de celule (au scăpat doar trei și s-au răspândit apoi pe tot atâtea continente) nu mai era aproape nimeni să depună o mărturie credibilă despre oribilul măcel; o viață de om tânăr era curmată brutal și criminal și, cu excepția memoriei părinților săi și a unor prieteni rămași să mai trăiască, un timp, în țară sau în lumea largă, nimeni n-ar mai fi putut să ne ofere o unitate narativă, una adevărată, despre omul unic pe acest pământ – numit Matei Gall. *Unitatea întâmplărilor devine* – prin ceea ce gândește și simte naratorul în chiar timpul obsesivelor rememorări – *unitatea morală a vieții lui Matei Gall*. Iată câteva crâmpie narative ce se coagulează într-o semnificație dominantă ce încapă în câteva certitudini lucide: că moartea există; că ea are un chip uman, „calmăcu” și pistolul său; că ea este secundată, de ofițerul german care dă ordinul și este precedată de gardianul-șef Văluță prin formula incalificabilă: „N-o să vă doară!” Întâi de toate, Matei Gall nu confirmă spusa comună privitoare la „perindarea prin fața ochilor a anilor copilăriei”. Tabloul încrustat într-o amintire de neșters este astfel pictat: „în ciuda stării mele de tulburare extraordinară am urmărit cu un relativ calm întregul ritual al masacrării noastre. Mi s-a întipărit în memorie clar obscurul din celulă... .. Da, am privit această scenă cu un calm anormal... Abia după aceea mi-am luat rămas-bun de la viață, de la mine însumi... În mine încă mai pâlpâia o speranță: poate voi fi doar rănit, poate mă voi salva într-un fel. Primul meu gând s-a îndreptat spre părinți. «Bieții bătrâni», a fost expresia care mi-a trecut prin minte, gândindu-mă la ei. Știam că pierderea mea, a unicului fiu, va fi pentru ei o catastrofă. Vedeam parcă aievea fețele lor împietrite la aflarea veștii morții mele. N-au înțeles niciodată de ce eu, fiul unei familii relativ înstărite, pentru care erau dispuși la orice sacrificii, am devenit revoluționar. Nu le-am spus niciodată, nici înainte și nici după eliberare, că una dintre componentele hotărârii mele de a lupta pentru revoluție era și dragostea mea pentru ei, de a-i apăra prin trecutul meu. Gândurile mi-au zburat cu viteză cosmică, dar pe ecranul amintirilor n-am perceput decât două fețe, a mamei și a tatălui meu, îmbătrâniți înainte de vreme, cerniți de anii lungi ai doliului după mine”.

Unitatea morală a vieții trimite, astfel, la uniunea primordială conținută în *Porunca a Cincea* din Vechiul Testament. Dar, totodată, povestirea catastrofei de la Râbnița are și o

dimensiune etică într-un înțeles foarte precis: masacrul – „curățarea terenului” pentru a nu mai rămâne deloc urme ale tuturor fărădelegilor comise – indică absența oricărui element moral: el este distrugere totală, una planificată cu sânge rece și cu un calcul ticălos al eficienței. Singura preocupare a călăilor în asta constă: să nu fie nici un martor viu și să nu rămână nimic care să amintească, vreodată, că acolo au fost ființe omenești. Nici un concept nu este suficient de potrivit pentru a echivala prin gând o atare monstruozitate, iar adjectivele – groaznic, adominabil, înfricoșător, bestial – nu reușesc nici ele decât să întărească starea de perplexitate a celui care dă dovadă de nimic altceva decât de ceea ce conține expresia – *morală elementară*. În seria încercărilor de a explica acest fenomen de degradare, Matei Gall pomenește mereu de *amorțirea psihică*, de prezența până în ultima clipă a *speranței*, de insinuarea puternică în conștiință a ideii că răul încetează oarecum de la sine pentru că s-a depășit orice limită și, deloc la sfârșit, de convingerea că cei răi vor fi pedepsiți, în viitor, atunci când o altă orânduire va face imposibile asemenea acte de inumanitate strigătoare la cer.

În același timp, narativitatea autorului este exemplară și din alt motiv, tot de ordin moral elementar. Clar, fără nicio umbră de echivoc, Matei Gall nu se dezice nici în fața morții iminente de ideea fundamentului etic imanent al faptelor omenești, cu corolarul acesteia: refuzul transcendenței. Și lui ca și altor supraviețuitori ai Shoah-ului i se pare inacceptabil ca Dumnezeu să permită asemenea atrocități și crime abjecte. Le condamnă – ca unul aflat în cunoștință și de cauză și de efecte – în perfect acord totuși cu poruncile iudeo-creștine, dar se îndoiește că Dumnezeu poate fi invocat ca instanța primă și ultimă de judecată în această situație. De asemenea, autorul *Eclipsei* se interoghează de nenumărate ori: cum s-a putut coborî atât de jos pe scara justificărilor acțiunilor rele sau vătămătoare încât și ultimul element de moralitate să fie evacuat din conștiință? În ceea ce-l privește a ajuns, în situația limită, să cunoască nemijlocit moartea văzută și simțită de aproape. Găsește, precum Profeții pre-exilici că nenorocirile vin de la oameni și că ele nu ne sunt total cunoscute și din vină proprie: alegem fără să fim liberi în judecată, ne supunem când am putea să n-o facem, ascultăm, fiind chiar de bună credință și de „zei falși” nu numai de *oameni buni* care au certificat prin fapte că pot fi numiți astfel.

În numele cugetului său moral în luptă – după cum ar spune Kant – Matei Gall crede în termeni apropiați, ilustrului etician în „umanitatea din fiecare om care ar trebui să ne fie sfântă”; el crede că viața demnă și cunoștința liberă sunt valori inalienabile, iar cine le atinge

pe acestea în confruntarea cu moartea, cu distingerea și cu neantul conștiinței are un statut aparte: sfințenia – în accepția sa – nu este una *a credinței*, ci este una *a faptei* morale elementare. Într-un fel, am putea spune că dacă iudaismul este religia faptei, iar creștinismul este religia credinței, atunci, Matei Gall a întărit, ca supraviețuitor al Shoah-ului, următoarea interpretare: *sfinte sunt faptele morale elementare, iată credința mea indestructibilă!* Și acum, iată pasajul: „Îngenuncheat în noaptea masacrului, știam că nu voi avea niciodată ocazia să dau cuiva socoteală despre fulgerările minții mele, să confirm sau să infirm forța – mai bine zis existența sau inexistența – credinței mele. Voiam să dau examen față de mine însumi, în fața celei mai cumplite încercări. Am rămas pe poziții: mi-am zis că acum e ultima ocazie să dovedesc tărie, să mor ca un om mândru, care nu se dă bătut. Era încă posibil să reneg totul, să-mi exprim regretul, să cer iertare și îngăduință și ajutor lui Dumnezeu, care poate m-ar fi și iertat. Nu, mi-am zis, acum, când stăteam îngenuncheat, așteptând să fac primul pas spre moarte, neg și acum existența lui Dumnezeu. Dumnezeu nu poate exista, dacă permite asemenea crime”.

Fără nicio umbră de semeție și fără hybris Matei Gall are conștiința acută a unicității tragice și a liminarității situației sale admitând: „poate că în acele clipe n-am fost în toate mințile; dar de atunci au trecut decenii și am avut parte de multe încercări”. Cu simplitatea morală a celui modest și onest va vedea astfel lucrurile: „cred că mai toți dintre noi știau cum trebuie să moară. Pentru cine nu a trăit o experiență asemănătoare, folosirea unei formule ca «a ști cum trebuie să murim» pare, probabil, expresia unei boli psihice. *Noi n-am fost eroi în sensul marilor nume rămase în istorie* (s.n.), cei care au purtat, cândva, pe umeri răspunderi imense pentru viitorul unor națiuni întregi. *Am fost niște simpli oameni* (s.n.), care purtam în noi o fărâmă de eroism, măcar și numai prin faptul că, în plină dominație fascistă, ne-am expus pericolelor ce derivau din răspândirea unor manifeste, că am protestat. Eram eroi prin comportarea noastră în fața atitudinii inchizitoriale a anchetatorilor, prin faptul că am rezistat doi, trei sau mai mulți ani diferitelor încercări care s-au făcut pentru nimicirea noastră în lagăre sau închisori. Fiecare din noi purta în adâncul ființei sale un cult al eroismului... Am vrut să exprimăm încă o dată protestul nostru, să dovedim că nu ne e frică de moarte, că suntem dintre acei oameni care nu pot fi învinși – *uciși da, dar nu învinși* (s.n.) – cei care, în ultimă instanță, vor ieși învingători din marea încelestare”.

La aceste gânduri fiecare poate acum să mediteze, adâncit, pe cont propriu. În fond este vorba de tragicul din istorie și de posibila renaștere a moralității elementare, mereu și mereu prin sacrificiul semenilor noștri și prin mărturia supraviețuitorilor.

În fine, nu putem să încheiem acest eseu fără să-l evocăm încă o dată pe Matei Gall cel emoționat în fața studenților: un aproape nonagenar vorbindu-le unor tineri abia trecuți de douăzeci de ani. N-am putut să nu compar cele două situații, devenite brusc paradoxale: Matei Gall le-a vorbit, despre moarte și sensul vieții din proprie experiență, în timp ce eu știam că tocmai acest subiect este preferat de studenții, lipsiți, din fericire pentru ei, de experiențe nemijlocite comparabile.

Cu această ocazie Matei Gall a apărut la fel de dârz și de angajat în apărarea ideii de morală elementară ca și în rememorarea momentelor catastrofice. Cu adaosul, necesar într-un asemenea context că, acum, transpărea și mai clar conturul unității morale a vieții sale. Astfel, în vremuri cuprinse de nebunii colective a încercat să le țină piept acestora refuzând orice formă de neomenie și orice compromis care degradează. A știut din prima tinerețe că moralitatea este *alegere* și este *ținută*; este datorie față de prezervarea umanității din noi și din ceilalți; este responsabilitate infinită și sacrificiu necondiționat pentru triumful valorilor fundamentale. Iar acesta are drept sinonim etern nimic mai mult, dar și nimic mai puțin, decât indestructibilitatea substanței umane: „*uciși da, învinși, nu!*”

* Această parte din text a apărut drept *Cuvânt înainte* la volumul amintit, tipărit la Editura Paideia în 8 ianuarie 2009.

Profesor Vasile Morar
Profesor univ.dr. în filozofie
Universitatea Bucuresti
<http://romania-on-line.net/whoswho/MorarVasile.htm>